

РОЗВИТОК ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНИ В ДІЯЛЬНОСТІ БУДИНКІВ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ (40-50 РР. ХХ СТ.)

У статті досліджено функціональне значення Будинків народної творчості у розвитку самодіяльної хореографічної освіти в Україні періоду 40-50 х рр. ХХ ст. Проаналізовано структуру, динаміку зросту мережі Будинків народної творчості, основні форми організації їх діяльності, спрямовані на процеси становлення й розвитку самодіяльної хореографічної освіти в Україні.

Характерною тенденцією розвитку хореографічної освіти в умовах сьогодення є популяризація серед різних верств населення танцювального аматорства, активне масове залучення до мистецтва хореографії різновікової аудиторії і, як наслідок, розширення мережі самодіяльних танцювальних колективів різних жанрів. З огляду на це особливої значущості набуває дослідження історико-педагогічного досвіду діяльності культурно-освітніх установ, які були осередками організації змістовного дозвілля учнівської молоді та дорослих, формування естетичної культури, гармонійного фізичного і духовного розвитку, соціалізації особистості. Ретроспективний аналіз історії становлення й розвитку клубних форм хореографічної роботи дозволить виявити прогресивні ідеї, що сприятимуть активізації творчих пошуків клубних працівників, педагогів-організаторів, керівників хореографічних гуртків на сучасному етапі.

Необхідно зазначити, що особливості розвитку української хореографічної культури, мистецько-педагогічний досвід видатних хореографів минулого й сучасності висвітлено в працях мистецтвознавців, педагогів-хореографів П. Білаша, Г. Боримської, К. Василенка, А. Гуменюка, С. Забрєдовського, М. Загайкевич, О. Касьянкової, І. Книш, С. Легкої, Т. Павлюк, В. Пастух, В. Пасютинської, Т. Пуртової, Ю. Станішевського, В. Шкоріненка, інших науковців. Проте малодослідженою залишається проблематика історичного розвитку аматорської хореографічної освіти в Україні у різних типах культурно-освітніх установ.

Отже, **метою статті** є дослідження функціонального значення Будинків народної творчості у розвитку самодіяльної хореографічної освіти в Україні періоду 40-50 х рр. ХХ ст., аналіз основних форм організації їх діяльності, спрямованої на розширення мережі аматорських танцювальних колективів, професійну підготовку керівників-хореографів та популяризацію хореографічного жанру загалом.

Історико-педагогічний аналіз досліджуваної проблеми дозволив визначити, що у перше повоєнне десятиліття становлення й розвиток самодіяльної художньої творчості визначалися одним із пріоритетних завдань культурного будівництва країни. У період 40-50 х рр. в Україні спостерігається динамічний розвиток художнього самодіяльного мистецтва, у тому числі й хореографічного. Так, станом на 1 жовтня 1945 р. функціонувало 19 272 гуртки художньої самодіяльності та 258 753 їх учасників. Зокрема, хореографічних гуртків працювало 1 287. На 1 січня 1948 р. в УРСР налічувалося вже 36 846 гуртків, із них танцювальних гуртків діяло 2 457 (з кількістю учасників 29 369 осіб). У наступному, 1949 р. працювало 40 946 гуртків, танцювальних гуртків нараховувалося – 3 027 (у них брали участь 33 354 особи) [1: 7].

У цей період розвиток аматорських мистецьких колективів підпорядковується Комітету у справах мистецтв УРСР і Комітету у справах культурно-освітніх установ УРСР. Установою, що спрямовує і регламентує культурно-просвітницьку роботу усіх клубних закладів, стає Центральний Будинок народної творчості УРСР – головний методичний і творчий центр розвитку художньої самодіяльної творчості. Організований у січні 1939 р., Центральний Будинок народної творчості припинив своє існування у період 1941-1943 рр., (у зв'язку із тимчасовою окупацією України), відновивши діяльність 30 жовтня 1943 р. спочатку в м. Харкові, згодом – із 1944 р. – у м. Києві. Функціонування Центрального, Обласних і Районних Будинків народної творчості підпорядковувалося Комітету у справах культурно-освітніх установ при РНК УРСР, що забезпечувало чітке й системне керівництво художньою самодіяльністю в усіх її ланках.

У першому "Положенні про Центральний Будинок народної творчості УРСР", затвердженому 15 серпня 1945 р., було визначено стратегічні завдання, практичній реалізації яких підпорядковувався зміст діяльності будинків народної творчості різних рівнів. Зокрема, у документі наголошувалося, що вищезгадані установи "здійснюють загальне художнє та методичне керівництво художньою самодіяльністю міста й села; керують творчим процесом виготовлення мистецької продукції самодіяльними колективами та обдарованими одинаками" [2: 1-2].

Структурна побудова апарату Центрального Будинку народної творчості УРСР складалася із відділів, що представляли жанри самодіяльної художньої творчості: театральний, музичний, хореографічний, образотворчого мистецтва та фольклорний. Їх діяльність мала, насамперед, консультативно-методичний характер. У складі відділів функціонували методичні кабінети, які об'єднували фахівців-консультантів з

кожного розділу роботи. Реалізація основних творчо-методичних питань та їх апробація покладалася на художньо-методичну раду, очолювану художнім керівником (директором Центрального Будинку народної творчості) і затверджену головою Комітету в справах культурно-освітніх установ при РНК УРСР. До її складу входили кращі фахівці професійного мистецтва, письменники, вчені.

Основні напрями діяльності Центрального Будинку народної творчості УРСР, представлені методичною, навчально-виховною та організаційною роботою відділів, здійснювалися безпосередньо через керівників, організаторів і методистів підлеглих установ відповідного профілю (обласних та районних). За статистикою, у досліджуваній період на території УРСР функціонувало 25 Обласних Будинків народної творчості, у штаті яких загалом працювало 84 особи. Саме вони стали провідними установами, які загалом забезпечували розвиток аматорської художньої творчості в республіці.

Культурно-просвітницька діяльність будинків народної творчості (центрального, обласних та районних) підпорядковується реалізації завдань, визначених у 1946 р. Управлінням у справах культурно-освітніх установ УРСР. Основні серед них спрямовувалися на поліпшення ідейної і творчої роботи в гуртках художньої самодіяльності, суттєве оновлення їх репертуару, підвищення кваліфікації керівників аматорських мистецьких колективів, організацію та проведення республіканських конкурсів, олімпіад, оглядів концертно-естрадної самодіяльності [3: 2-3].

Окремою, надзвичайно важливою ділянкою роботи методистів будинків народної творчості стало створення репертуару самодіяльних мистецьких колективів. Необхідно зазначити, що у перше післявоєнне десятиліття, незважаючи на популярність хореографічного жанру в діяльності культурно-освітніх установ, якісний рівень більшості самодіяльних танцювальних гуртків був доволі низьким. Особливо це позначилося на формуванні репертуару колективів. Так, у річному звіті про роботу Управління художньої самодіяльності та Центрального Будинку народної творчості УРСР за 1947 р. наголошувалося про "незадовільний стан репертуару для хореографічних гуртків та відсутність репертуарних матеріалів для них навіть у планах видавництва". У документі було зафіксовано, що "у практичній роботі багатьох клубів, особливо профспілкових, спостерігається надмірне захоплення учнівською та робітничою молоддю західноєвропейськими танцями, гуртківці виконують "фокстрот", "танго", "румбу", що є проявом низькопоклонства перед буржуазною культурою та ідеологією" [4: 5-6].

Такий стан речей пояснювався, зокрема, тим, що у цей період, за визначенням спеціальної комісії Комітету у справах культурно-освітніх установ УРСР "найбільш слабким місцем у роботі Центрального Будинку народної творчості" залишався розділ хореографічний. Відділ хореографії, на думку експертів, працював незадовільно, особливо у справі "створення нового радянського танцю", адже проводив недостатньо активну боротьбу зі "школами західноєвропейських танців", не вивчав та не узагальнював досвід роботи кращих гуртків і студій. "...Танцювальна самодіяльність ще й досі засмічується викладанням західноєвропейських танців, а також виконанням у деяких аматорських хореографічних школах антинародних, спотворених танців типу циганських, ковбойських та інших..." – зазначалося у протоколах засідання комісії [5: 112]. Отже, поповнення репертуару більшості аматорських танцювальних гуртків новими творами відбувалося хаотично, безконтрольно і залежало, передусім, від фахового рівня та естетичного смаку керівника колективу. Одним із головних недоліків цієї ділянки роботи залишалася недостатність кваліфікованих керівних кадрів із хореографічного жанру на місцях (станом на 1947 р. у 25 Обласних Будинках народної творчості налічувалося лише 12 методистів-хореографів), а також майже повна відсутність хореографів-авторів, здатних створювати нові танці на радянську тематику.

З метою "усунення недоліків у художній самодіяльності й докорінного поліпшення роботи будинків народного творчості", Комітет у справах культурно-освітніх установ і Рада Міністрів УРСР упродовж 1947-1948 рр. затвердили низку заходів, які, передусім, спрямовувалися на посилення репертуарного контролю в аматорських мистецьких колективах. Важливо зазначити, що у сфері репертуарної політики Центральний Будинок народної творчості УРСР здійснював свою методичну роботу, передусім, відповідно до постанови ЦК КП(б)У від 1 жовтня 1946 р. "Про репертуар художньої самодіяльності культосвітніх установ". Затвердження документу значно активізувало організаційну і творчу роботу хореографічного відділу щодо створення нового танцювального репертуару. Зокрема, методисти-консультанти проводили обласні та районні семінари для керівників хореографічних гуртків, розсилали інструктивно-методичні матеріали, методичні листи із вказівками про формування репертуару, тематику мистецьких творів, списки забороненої та рекомендованої літератури, здійснюючи загальне керівництво навчальною та виховною діяльністю аматорських танцювальних колективів [3: 34].

Розвиток змісту фахової підготовки хореографів забезпечував методичний кабінет при хореографічному відділі Центрального Будинку народної творчості УРСР. Його видавнича діяльність стимулювала, насамперед, розвиток аматорської танцювальної творчості. Так, у 1946 р. спільно із видавництвом "Мистецтво" було заплановано видання методичних посібників, репертуарних збірок для самодіяльних колективів. Упродовж 1946-1947 рр. для керівників танцювальних гуртків розроблено і видано навчальні програми з хореографії (200-годинні, 150-годинні, 80-годинні). У видавничому плані на

1948 р. передбачалося видання 5 методичних збірок з хореографії (загальним тиражем по 10 тис. примірників), а також 4 репертуарні збірки тиражем по 30 тис. примірників. Методистами хореографічного жанру упорядковано та підготовлено до друку "Збірку 16 українських народних танців для хореографічних гуртків". З метою надання практичної допомоги хореографічній самодіяльності міст і сіл у 1948 р. до Обласних Будинків народної творчості надіслано методичні поради керівникам танцювальних гуртків за розробленими темами: "Хореографічний тренаж", "Запис нових сучасних побутових танців, обрядів, звичаїв", "Особливості виховної роботи у хореографічних колективах". У 1949 р. було удосконалено і перевидано збірку "Молодіжні танці", що містила приклади нових танцювальних композицій на радянську тематику, упорядковано збірку кращих зразків українських народних танців і танців братніх республік. З метою їх масового поширення серед "хореографічної громадськості областей" профільним відділом Центрального Будинку народної творчості було організовано республіканські курси, програмою яких передбачалося практичне ознайомлення аматорів і професіоналів із запропонованим у збірках новим танцювальним репертуаром [5: 112].

Аналізуючи стан розвитку самодіяльної хореографічної освіти в УРСР у період 40-50 х рр. ХХ ст., зауважимо, що загальною проблемою для усіх жанрів аматорської художньої творчості залишалася потреба у кваліфікованих кадрах. Зокрема, станом на 1.01.1946 р. керівників самодіяльних хореографічних гуртків зі спеціальною середньою освітою працювало лише 10 %; контингент керівників, що мали загальну середню освіту, складав 25 %; найчисленнішу групу представляли керівники гуртків із нижчою освітою – близько 65 %. Як правило, кваліфіковані спеціалісти керували самодіяльністю у містах, натомість периферія особливо гостро відчувала потребу у систематичній методичній допомозі. У річному звіті Управління художньої самодіяльності та Центрального Будинку народної творчості УРСР за 1946 р. підкреслювалося, що "аматорськими гуртками керують переважно люди без фахової освіти, часто із числа найбільш ініціативних та досвідчених гуртківців... Вони складають найчисленнішу групу серед керівних самодіяльних кадрів і працюють на добровільних засадах, не маючи належного досвіду роботи" [3: 4-6].

Таким чином, у галузі хореографічного аматорства найближчою перспективою діяльності Центрального та підлеглих йому обласних і районних Будинків народної творчості визначалося підвищення професійного рівня керівників самодіяльних танцювальних колективів. Методисти-консультанти надавали їм систематичну допомогу: проводили лекторії з питань організації роботи гуртків, вибору репертуару, організували виїзди артистів театрів на місця з метою безпосередньої практичної допомоги керівникам та учасникам хореографічної самодіяльності. На місця також розсилалися інструктивно-методичні листи, пам'ятки для роботи гуртків хореографічної художньої самодіяльності, навчальні програми, оновлені репертуарні збірки, положення про порядок проведення конкурсів і оглядів самодіяльного мистецтва і народної творчості. Основна увага скеровувалася на виховання художніх керівників районних та сільських будинків культури. Загалом у 1946 р. методистами-консультантами Центрального Будинку народної творчості УРСР було надано 34 762 консультації з творчих і методичних питань роботи гуртків, здійснено 1 152 виїзди до районних і сільських культурно-освітніх установ. За статистикою, методичною і творчою допомогою було охоплено до 80 % керівників самодіяльних мистецьких колективів республіки [3: 18].

Найбільш масовою і доступною формою організації фахової хореографічної підготовки керівників аматорських танцювальних колективів стали короткотермінові та постійнодіючі курси і семінари. Зокрема, у період 1946-1947 рр. спеціально для самодіяльності хореографічного жанру було організовано курси перепідготовки керівників танцювальних гуртків у м. Запоріжжі; практичний семінар з "масового танцю" проведено Обласним Будинком народної творчості у м. Миколаєві; двотижневий семінар влаштовано для керівників танцювальних гуртків та масовиків-вітівників сільських і районних клубних установ Дніпропетровської області. Впродовж 1948 р. курсовими заходами і семінарами були охоплені усі обласні центри УРСР. Так, із хореографічного жанру Обласні Будинки народної творчості провели 492 семінари (із них 302 – довготривалих і 190 – короткотермінових). У 1948 р. Центральний Будинок народної творчості ініціював проведення десятиденного Республіканського семінару підвищення кваліфікації методистів-хореографів для 100 осіб та обласних десятиденних семінарів-практикумів для 788 керівників самодіяльних танцювальних колективів (із тривалістю навчання 80 годин) [5: 122].

У 1949 р. хореографічним відділом Центрального Будинку народної творчості УРСР було розроблено навчальні плани і програми з хореографії для методистів-хореографів та керівників самодіяльних танцювальних колективів, представлені під час проведення 15-денного Республіканського семінару у м. Києві. Програма семінару включала теоретичний і практичний розділи і була розрахована на 120 навчальних годин. Теоретичний курс містив лекції з історії танцювального мистецтва, майстерності актора, репертуару художньої самодіяльності. Практична частина семінару передбачала ознайомлення слухачів з методиками вивчення і викладання різних видів хореографічного мистецтва: народних та українських народних танців, популярних молодіжних танців, прикладів історико-побутової хореографії, бальних танців та ритміки. Особливе значення надавалося практичному вивченню різновидів танцювального тренажу (класичного, характерного, акробатичного). Учасникам семінару було

запропоновано велику кількість танцювальних рухів, етюдів, на їх основі розроблено композиції, а також представлено нові танцювальні форми. Так, зокрема, програма практичних занять з народного танцю містила більше 30 елементів рухів, з українського народного танцю – 9 елементів рухів, у програмі з бальної хореографії було представлено 22 танцювальні композиції. Загалом, основним завданням семінару визначалося "підвищення та поглиблення ідейно-творчого рівня знань та кваліфікації методистів Обласних Будинків народної творчості з теорії, практики і методики керівництва танцювальною самодіяльністю, а також ознайомлення слухачів курсів із загальними творчими завданнями, що визначені перед будинками народної творчості у справі розвитку хореографічного самодіяльного мистецтва" [6: 5-16].

Важливим напрямом діяльності будинків народної творчості у зазначений період стала організація ними конкурсів, оглядів та олімпіад художньої самодіяльності різних рівнів. Саме вони значною мірою сприяли популяризації кращого творчого досвіду аматорських колективів та окремих майстрів хореографічного мистецтва, демонстрації їх творчих успіхів та досягнень. Зокрема, їх проведенню передувала довготривала системна підготовка, що загалом сприяло збільшенню кількості самодіяльних гуртків, покращенню виконавської майстерності їх учасників, удосконаленню репертуару.

Так, упродовж 1946 р. Центральним Будинком народної творчості УРСР було влаштовано понад 103 тис. концертів, конкурсів і оглядів. Олімпіади усіх жанрів проведено у 7 областях УРСР: Херсонській, Миколаївській, Ізмаїльській, Тернопільській, Чернігівській, Рівненській та Дрогобицькій [3: 22].

У наступні роки на Центральний Будинок народної творчості УРСР і підпорядковані йому профільні установи покладалася організація і проведення низки олімпіад, оглядів та конкурсів художньої самодіяльності різних рівнів. Найбільш значущими серед них стали: "Показ художньої самодіяльності та народної творчості трудящих Закарпатської України в м. Києві" (1947 р.), "Республіканський конкурс одинаків-виконавців – учасників самодіяльної концертно-естрадної роботи" (1947 р.), "Республіканська олімпіада художньої самодіяльності УРСР до 30-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції в м. Києві" (1947 р.), "Республіканська олімпіада художньої самодіяльності УРСР в м. Києві" (1948 р.), "Республіканська олімпіада дитячої художньої самодіяльності" (1948 р.), "Всесоюзний огляд художньої самодіяльності робітників і службовців" (1950 р.) та інші.

Пріоритетними завданнями діяльності будинків народної творчості на найближчі роки було відродження аматорських ансамблів, студій, гуртків народного танцю, забезпечення їх підготовленими кваліфікованими керівниками, що уможливило б появу якісно нових перспектив у розвитку хореографічної самодіяльності.

Підсумовуючи дослідницький матеріал, зазначимо, що становлення самодіяльної хореографічної освіти в Україні в системі культурно-освітніх установ 40-50 х рр. ХХ ст. відбувалося відповідно до загальних завдань культурного будівництва республіки у післявоєнний період. Розвиток змісту, форм і методів танцювальної самодіяльності забезпечували, передусім, хореографічні відділи Центрального Будинку народної творчості УРСР і підпорядкованих йому установ відповідного профілю (обласних та районних). Основні форми організації їх діяльності, представлені методичною, навчально-виховною та організаційною роботою, були спрямовані на розширення мережі аматорських танцювальних колективів, підвищення професійної підготовки керівників-хореографів, виконавської майстерності аматорів-танцюристів, удосконалення репертуару танцювальних гуртків та популяризацію хореографічного жанру загалом.

Подальших наукових розвідок потребує проблематика розвитку самодіяльної і професійної хореографічної освіти в Україні у різних типах культурно-освітніх установ на різних історичних етапах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Годовой отчет о работе Управления художественной самодеятельности комитета и Центрального Дома народного творчества за 1948 год, 1949. – ЦДАВО України, ф. 4762, оп. 1, од. зб. 239, 20 арк.
2. Положения о Центральном Доме народного творчества УССР, о республиканских смотрах, самодеятельных театральных коллективах и другие, утвержденные Комитетом по делам культурно-просветительных учреждений при Совете Министров УССР в 1946 г., 1946. – ЦДАВО України, ф. 4762, оп. 1, спр. 61, 34 арк.
3. Годовые отчеты о работе Управления художественной самодеятельности комитета и Центрального Дома народного творчества УССР за 1946 год, 1947. – ЦДАВО України, ф. 4762, оп. 1, спр. 60, 66 арк.
4. Годовой отчет о работе Управления художественной самодеятельности комитета и Центрального Дома народного творчества УССР за 1947 год, 1948. – ЦДАВО України, ф. 4762, оп. 1, од. зб. 149, 49 арк.
5. Протоколы № 1-4 заседаний Комитета по делам культурно-просветительных учреждений при Совете Министров УССР и документы к протоколам за 1949 год, 1949. – ЦДАВО України, ф. 4762, оп. 1, спр. 287, 251 арк.
6. Учебні плани та програми Центрального Будинку народної творчості та Обласних Будинків народної творчості на 1949 рік, 1949. – ЦДАВО України, ф. 5132, оп. 1, спр. 39, 297 арк.

Матеріал надійшов до редакції 02.11. 2011 р.

Благова Т. А. Развитие хореографического образования в Украине в деятельности Домов народного творчества (40-50 гг. XX ст.).

В статье исследуется функциональное значение Домов народного творчества в развитии хореографического образования в Украине в 40-50 гг. XX века. Анализируются структура, динамика роста сети Домов народного творчества в период 40-50 гг., основные формы организации их деятельности, направленные на процессы становления и развития самодеятельного хореографического образования в Украине.

Blagova T. O. The Development of the Choreographic Education in Ukraine in the Work of the Folk Art Houses (the 40-50 years of the XX Century).

The article investigates the functional significance of the Folk Art Houses in the development of the choreographic education in Ukraine in the 40-50 years of the XX century. The structure, the growth dynamics of the Folk Art Houses net of that period, the main forms of organization of their activity, directed on the processes of the establishment and development of the amatory choreographic education in Ukraine are analyzed.